

**РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Збірник наукових праць
**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ
НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ
ОСВІТИ**

**СЕРІЯ:
*ПСИХОЛОГІЯ***

**ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ САМОСВІДОМОСТІ
У ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ**

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 30

Заснований У 1996 р.

Рівне -2004

ББК 74.20

0-59

УДК:37:371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Формування парадигми самосвідомості у психологічній науці: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 30. — Рівне: РДГУ, 2004. - 250 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології самосвідомості .

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів гуманітарного спрямування.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор :

Хом'як Іван Миколайович - доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Бех Іван Дмитрович - доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Воробійов Анатолій Миколайович кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович - доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний університет „Рівненський економіко-гуманітарний інститут” імені Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна - доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Левківський Михайло Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка);

Лисенко Неля Василівна - доктор педагогічних наук, професор (Прикарпатський педагогічний університет ім.В.Стефаника);

Лісова Світлана Валеріївна - доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний університет „Рівненський економіко-гуманітарний інститут” імені Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – кандидат психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович - доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів);

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пасічник Ігор Демидович - доктор психологічних наук, професор (Національний університет "Острозька Академія");

Поніманська Тамара Іллівна - кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович - доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович - доктор педагогічних наук, професор (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович - кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 3 від 28.10.2004 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10.2000 р. № 1 - 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.

Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966—7281—07—8.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2004

по данной теме и определены перспективы дальнейшего изучения образа «идеального Я» подростка.

Summary

This article examines basic components of youth moral self-conscious structure. The role of "I am ideal" has been defined and its correlation with "I am real".

Analysis sources's scientific literary has been on the presented on the present topic and perspectives of the funhter study of youth image "I am ideal" into the structure.

УДК159.923.2

О.В. Рудюк

ІДЕНТИФІКАЦІЙНІ СТРУКТУРИ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ АНАЛІЗУ КОНЦЕПТУ САМОСВІДОМОСТІ

Статтю присвячено теоретичному аналізу структурно-змістовних компонентів і механізмів функціонування самосвідомості. Обговорено роль ідентичності у процесах особистісної інтеграції і підтримання почуття суб'єктивної психологічної рівноваги в ситуації нормативних і ненормативних життєвих криз. Визначено ідентичність як багатовимірне утворення, що має різні форми прояву на особистісному і соціальному рівні функціонування індивіда.

Ключові слова: самосвідомість, соціальна ідентичність, персональна ідентичність, психологічні кризи.

Постановка проблеми

Прискорення темпів соціальної динаміки, перетворення старих і виникнення нових соціальних структур, трансформація суспільних ідеалів і цінностей неминуче задають нові вектори соціалізації, пред'являючи до її суб'єкта підвищені вимоги у формуванні нових моделей соціальної поведінки, конструюванні персональної системи цінностей і ідентифікаційних структур особистості. Дифузія "зовнішніх" орієнтирів обмежує можливості залучення соціальних механізмів у процес соціального самовизначення і з необхідністю примушує більше опиратися на орієнтири "внутрішні" – систему персональних цінностей, "ідеальне Я, ідентичність".

Саме в умовах перехідного періоду об'єктивуються фактори дезорганізації особистісного функціонування в площині соціальної взаємодії, що неминуче призводить до втрати життєвих орієнтирів і перспектив. Виникає загроза особистісній і професійній безпеці. Не даремно Е.Еріксон вказував, що лише при хворобі усвідомлюєш складність нашого організму і тільки в умовах кризи, особистісної або суспільної, стає зрозумілим, яку тонку комбінацію взаємопов'язаних факторів становить людська особистість – комбінацію здібностей, створених у віддаленому минулому, і можливостей, які надає теперішнє.

Розгляд проблематики особистісного здоров'я людини механізмів підтримання її психологічної цілісності лежить у площині вивчення феномену самосвідомості. Саме звернення до аналізу процесів самосвідомості в аспекті виникнення і вирішення особистісних проблем в умовах соціальної кризи є найбільш перспективним і евристичним вектором соціально-психологічного дослідження. Особлива суб'єктивна реальність, що позначається цілим шерегом концептів – самосвідомість, "Я", самість, Я-концепція, – конкретизується в нашому теоретичному дослідженні до рамок проблеми самоідентифікації на особистісному і соціальному рівнях.

Кожна людина має змістовне психологічне "ядро" – смисл життя. Активність людини реалізується через багаточисельні інтелектуальні, емоційні, мотиваційні, вольові та інші механізми. Саме смисл життя являється чуттєвою тканиною, яка енергетично живить і надає інтенціональності в людській поведінці, активності тощо. Наша гіпотеза є спробою відповісти на питання: "що відбувається з людиною, коли її життя втрачає смислове наповнення?" Одним із наслідків такої смислової дезорганізації регулятивної функції може стати психологічна криза. Психологічна криза – це неможливість здійснювати цикл втілення (психологічного самовідтворення, самореалізації) себе, свого життєвого задуму. Активність людини реалізується за допомогою звичних поведінкових стратегій, але вона ніби втрачає розуміння і почуття, що їй це потрібно. [6]

Типологія криз особистості охоплює широке поле життєвих феноменів, які умовно можна диференціювати на нормативні (закономірно виникають в процесі розвитку людини, наприклад, вікові) і ненормативні (необов'язково закономірно виникають і пов'язані з об'єктивною ситуацією кардинальної трансформації життєвого укладу особистості). [2] Але типологічна конкретизація особистісних криз не є предметом нашого теоретичного дослідження. У фокусі нашого аналізу знаходиться проблема, пов'язана з психологічними механізмами регуляції критичних життєвих ситуацій у площині внутрішньоособистісного функціонування. Ми поділяємо ідею про те що особистість в своєму функціонально-регулятивному арсеналі має достатньо резервів і засобів, щоб знівелювати потенційну загрозу виникнення внутрішньоособистісних конфліктів, які закономірно виникають в ситуації суб'єктивної ситуації неможливості вирішити ті чи інші життєві проблеми. Ця система суб'єктивних психологічних засобів є детермінована всією попередньою ситуацією соціального і психологічного розвитку людини і може мати різні форми – від конструктивних стратегій до психологічних механізмів захисту. Близькою і перспективною для нас є ідея про роль структур самосвідомості у вирішенні проблем особистісної дезорганізації. Ідентичність є тим структурно-динамічним утворенням самосвідомості, яке інтегрує особистість в єдину злагоджену, самодостатню і неконфліктну

систему.

Отже, психологічне розуміння феномені ідентичності, її структури, генезису, видів і умов становлення має теоретичне і практичне значення як в плані досягнення самоідентичності, особистісного зростання, самопізнання і духовності, так і для реалізації евристичних цілей наукового пошуку в ситуації кризи суспільних систем, трансформації актуальної ситуації соціального функціонування особистості. [3]

Введення в активний науковий вжиток поняття ідентичності, яке відображає загальну тенденцію сучасного гуманітарного знання – звернення до проблеми психічно здорової, неконфліктної особистості, розставило нові акценти в достатньо традиційній для психології "Я" (самосвідомості) проблематиці. Вже в 1956р. Е.Еріксон, розглядаючи психосоціальну ідентичність, визначав її як необхідну умову для збереження здоров'я індивіда, його внутрішньої цілісності і стабільності, як важливу особистісну потребу.

Потреба в ідентичності є базовою складовою в структурі потребнісно-мотиваційної регуляції особистості і не зводиться до необхідності належати певній групі або суспільству. На сучасному етапі розвитку психологічної теорії потреба в ідентичності визначається ширше, а саме як потреба у множинній інтегрованості ідентичності, пов'язана з прагненням реалізувати її. Традиційно роблять предметом теоретичного і емпіричного аналізу дві підсистеми Я-концепції особистості: особистісну ідентичність і соціальну ідентичність. Перша відноситься до самовизначення в термінах фізичних, інтелектуальних і моральних особистісних рис. Друга підсистема – соціальна ідентичність – складається з окремих ідентифікацій і визначається приналежністю людини до різних соціальних категорій: етносу, класу, статі, культури. [5]

Найбільший внесок в розробку даного поняття з точки зору його структурно-динамічних характеристик зробив Е.Еріксон, саме його бачення стало вихідним у подальших теоретичних концептуалізаціях цього феномену. Його позиція стала найбільш привабливою для нас в перспективі подальшого використання її як базової моделі пояснення механізмів підтримання цілісності структури "Я" в ситуаціях, потенційно небезпечних для психологічного здоров'я особистості.

Е.Еріксон розумів ідентичність в цілому як процес організації життєвого досвіду в індивідуальне "Я", що, природно, передбачало його динаміку напротязі всього життя людини. Основною функцією даної особистісної структури являється адаптація в самому широкому сенсі цього слова і за Е.Еріксоном процес встановлення і розвитку ідентичності "оберігає цілісність і індивідуальність досвіду людини, дає їй можливість передбачити як внутрішню, так і зовнішню безпеку і співвимиювати свої здібності з соціальними можливостями, які надає суспільство." [3]

Всупереч багаточисельним змінам, що відбуваються в тілі людини, її свідомості, її соціальному просторі, вона усвідомлює і сприймає себе як одну і ту ж особистість напротязі всього життя. [4] Тому в якості визначальних особливостей цього утворення виступає, з одного боку, уявлення суб'єкта про себе як відносно незмінну даність на фізичному, психологічному і психосоціальному рівнях, а з іншого – як систему динамічно організованих психологічних механізмів підтримання цієї суб'єктивної константи. Це твердження не суперечить позиції Е.Еріксона, який визначає ідентичність як складне особистісне утворення, що має багаторівневу структуру. Це пов'язано з трьома основними рівнями аналізу людської природи: індивідним, особистісним і соціальним. [3]

Індивідний вимір аналізу цього феномену представлений процесами усвідомлення людиною власної часової протяжності. Це є уявлення про себе як деяку відносно незмінну даність того чи іншого фізичного вигляду, темпераменту, задатків, що має минуле і спрямоване в майбутнє. Особистісний вимір ідентичності передбачає відчуття людиною власної неповторності, унікальності свого життєвого досвіду, що зумовлює деяку тотожність в самій собі. Психологічними механізмами, які забезпечують цю самототожність, виступають процеси Его-синтезу, що протікають у площині, недоступній усвідомленню. І, нарешті, соціальний вимір відображає внутрішню солідарність людини з соціальними, груповими ідеалами і стандартами.

Подібне уявлення про структуру ідентичності як інтегрованої в єдину систему персональної і соціальної ідентичностей превалює в більшості робіт, присвячених даній проблемі. Хоча останнім часом важелі теоретико-емпіричного аналізу все більше схиляються в бік вивчення її соціально детермінованих форм, а саме статевої, професійної, етнічної, релігійної ідентичності особистості.

Висновки

Верифікація конструкту ідентичності на теоретичному і емпіричному рівнях показує актуальність наукового вивчення проблематики самосвідомості. Процеси і структурні компоненти самосвідомості інтегровані в якості основних регулятивних механізмів в систему особистісного функціонування на всіх рівнях її представленості: соціальному, психологічному тощо. Проте існує проблема операціоналізації психологічних понять, особливо тих, що позначають феноменологію психічних проявів в площині самосвідомості. Ідентичність є тим психологічним конструктором, який має репрезентативну теоретичну основу, але сумнівну емпіричну базу. Тому розробка цього поняття на емпіричному рівні очевидно сприятиме використанню його у вирішенні конкретних практичних завдань. Ця потреба не є надуманою, особливо в контексті актуальної ситуації соціального розвитку.

Література

1. Забродин Ю.М. Психология личности и управление человеческими ресурсами. – М.: Финстатинформ, 2002. – 360с.
2. Зеер Э.Ф. Психология профессий. – М., 2003. – 336с.
3. Идентичность: Хрестоматия/ сост. Л.Б.Шнейдер. – М.: Изд-во Моск. психолого-социального ин-та, 2003. – 272с.
4. Москаленко А.Т., Сержантов В.Ф. Смысл жизни и личность. – Новосибирск: "Наука", 1989. – 205с.
5. Райгородский Д.Я. Психология самосознания. Хрестоматия. – Самара: "Бахрах-М", 2003. – 672с.
6. Практическая психология/ Под ред. М.К.Тутушкиной. – С-Пб., 1998. – 336с.

УДК 371.261

О.В.Сардига

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ УЧНЯ У ПРОЦЕСІ ВИСТАВЛЕННЯ ОЦІНКИ

У статті розкривається проблема моральної самосвідомості як основа особистісного становлення у процесі виставлення оцінки.

Ключові слова: особистість, оцінка, об'єктивність, індивідуальний підхід.

Постановка проблеми

У діяльності вчителя, одним із головних завдань при досягненні головної мети школи - формування розвиненої, індивідуально-неповторної самобутньої особистості, є здійснення індивідуального підходу до учнів. Педагогічна психологія приділяє значної уваги питанням дослідження індивідуальних особливостей учнів, способів учбової діяльності та ін.

С.Д.Максименко, зазначає, що „Наведені дослідження, на жаль, констатують лише зміст індивідуальних особливостей учнів, не завжди висвітлюючи, як саме враховувати їх у практиці навчання” [5,53]. На сьогодні ця проблема залишається ще дуже далекою від її вирішення. Головна причина - невизначеність саме психологічних сутнісних засад індивідуального підходу в оцінюванні учнів та переважання житейської позиції: індивідуальний підхід вимагає ситуації індивідуального (сам на сам) спілкування з учнем.

Індивідуальні особливості школярів найбільшою мірою виявляються в ході їх звіту про свої знання. Саме в цей час учителю „необхідно помічати сильні й слабкі сторони в особистості кожного учня, в його сприйманні, пам'яті, мисленні й мові, в увазі і волі. Якщо учневі що-небудь не вдається, якщо він не виконує завдань як потрібно, вчитель намагається з'ясувати причини його відставання, характер його труднощів, недоліки в способах його роботи і в її організації, умови, в яких учень навчається вдома. Педагог вивчає також інтереси і схильності учня, його здібності й обдарування, турбуючись про розвиток і формування позитивних якостей кожного школяра” – це одна із важливих і складних проблем сучасної школи.

Проблема моральної самосвідомості як основа особистісного становлення у процесі виставлення оцінки учневі є і залишається актуальною.

Серед причини, що утруднюють вирішення даної проблеми є тлумачення індивідуального підходу як процесу врахування окремих психологічних особливостей учня в навчанні та у педагогічній взаємодії. Причому, термін „врахування” зустрічається буквально у всіх роботах, так чи інакше пов'язаних з проблемою, яка розглядається. Фактично, мова йде про загальноприйняту теоретичну позицію, яка, між тим, суперечить сутності розвиваючого навчання та уявленню про цілісність особистості в її розвитку. Як відомо, центральна теза розвиваючого навчання - це думка Л.С.Виготського про те, що „навчання має йти попереду розвитку, просуваючи його далі і викликаючи в ньому новоутворення” [2,310]. Якщо ж навчання лише враховує специфіку психічних структур, що склалися на даний момент - воно гальмує і руйнує розвиток особистості. Отже, якщо спиратися на теорію розвиваючого навчання, слід принципово змінити позицію і виходити з того, що сутність індивідуального підходу в оцінюванні учнів полягає не у врахуванні, а в розвитку індивідуальних особливостей учня.

Використовуючи індивідуальний підхід до учнів у процесі оцінки їх знань, учитель при цьому дотримується тільки одного принципу – об'єктивності. Об'єктивна оцінка є реальним відображенням кількості й якості засвоєних учнем знань і його вміння застосовувати їх на практиці. Правильно визначити її нелегко. Трапляється, за одну й ту ж відповідь педагога виставляють неоднакові оцінки. Оцінка знань, на відміну від величин, які піддаються абсолютно точному виміру і в процесі визначення яких виключається суб'єктивний підхід, не має математично обмежених критеріїв. Тому *мета* дослідження полягає у з'ясуванні впливу процесу виставлення оцінки на формування моральної самосвідомості дитини. Щоб оцінка максимально впливала на виховання учнів, потрібно дотримуватись індивідуального підходу до них в процесі її виставлення.

Такий підхід при оцінюванні знань виявляється в урахуванні індивідуальних особливостей дітей під час їх опитування, в способах постановки запитань, ставленні до учня, мотивації оцінки, оголошенні її результатів. Одну й ту ж саму оцінку школярі сприймають по-різному. Для сильних учнів, впевнених у своїх можливостях, немає потреби постійно підкреслювати їх успіхи, як для дітей, недостатньо сильних, невпевнених у своїх знаннях. Відзначення їх досягнень є важливим стимулом одержання кращих результатів у навчанні.

Індивідуальний підхід може проявлятися в постановці одних і тих же запитань: учневі, який добре

ЗМІСТ

Передмова	3
Булах І.С. Відповідальність як інтегративний компонент моральної самосвідомості підлітка	4
Воробійов А.М. Проблема самореалізації особистості як соціального явища в системі „суспільство-індивід”	9
Карпенко З.С. Аксіогенетичні етапи становлення Я-концепції	12
Ложкін Г.В., Воляннюк Н.Ю. Структурно-змістовні характеристики професійної самосвідомості тренера-викладача	14
Носков В.И. Самосознание как детерминанта поведения личности	19
Павелків Р.В. Особистісна норма як структурний компонент моральної свідомості та самосвідомості	23
Безлюдна В.І., Корчакова Н.В. Детермінація моральної поведінки дітей когнітивно-мотиваційними змінами моральної свідомості	26
Бігунова С.А. Культурологічно орієнтоване навчання як детермінанта розвитку самосвідомості особистості	30
Боровець О. Вплив колективістської та індивідуалістської спрямованості на самосвідомість підлітків	33
Бордюк В.М. Механізми самооцінки старшокласників у контексті процесу їх науково-дослідницької діяльності	36
Бреусенко-Кузнєцов О.А. Екзистенціальний аспект проблеми ціннісного виховання засуджених	38
Вронська В.М. Значення педагогічних інновацій для морального розвитку та самосвідомості учнів	42
Главінська О.Д. Детермінований вплив соціальних інститутів на формування самосвідомості молодшого школяра	43
Горбань Г.О. Структура формування професійної самосвідомості	46
Григорчук І.С. Волевиявлення як чинник морального становлення у світлі християнської духовної традиції	48
Дєдова Т.В. Часові детермінанти феномену сновидінь індивіда у циркадіанному періоді	51
Дружиніна І.А. Проблема становлення самосвідомості в процесі формування гармонійно розвиненої особистості студентів-психологів	54
Завацька Н.Є. Місце самосвідомості особистості в процесі соціально-психологічної адаптації	56
Залужна А.Є. Деструктивний вплив „масовізації” на моральну самосвідомість особистості (етнопсихологічний екскурс)	60
Іваник Г.С. Про деякі підходи до експериментального вивчення позитивного мислення старшокласників у парадигмі цілісності самосвідомості	64
Івашкевич Е.З. Психологічні особливості розвитку самосвідомості особистості засобами літератури	68
Квашук О.В. Телебачення як чинник формування моральної свідомості школярів	72
Кіт Н.В. Виховання національної свідомості молодших школярів	75
Климчик Т.В. Формування моральних цінностей старшокласників в умовах дитячого хорового колективу	78
Клочек Л.В. Роль процесів ідентифікації і відособлення у формуванні самосвідомості у підлітковому і ранньому юнацькому віці	81
Когутяк Н.М. Самоусвідомлення автентичності в контексті духовно-морального розвитку особистості	83
Козерацька Н.М. Моральна самосвідомість та її показники у студентів-першокурсників технічного вузу	85
Комаровська В.Л. Особливості економічної самосвідомості суб'єктів соціального простору	87
Корчакова Н.В. Презентація образу Я в інтернет-комунікації як психологічна проблема	90
Косарева О.І. Вплив дитячо-батьківських взаємин на формування самосвідомості дошкільника	94

Красновський В.М. Архитектура самосознания в опыте социального пространства подростка	98
Красновський В.М. Розвиток толерантних взаємовідносин підлітків в умовах соціального відчуження	104
Крошка О.І. Проблема усвідомлення індивідуально-психологічних властивостей як умова самовизначення старшокласників.....	110
Кулагіна Л.М. Особливості діагностики готовності особистості підлітка до здійснення морального вибору	113
Кулаков Р.С. Вплив навчання та виховання на формування моральної свідомості та самосвідомості у молодшому шкільному віці	117
Литвин-Кіндратюк С.Д. Соціально-історичні контури соматичного самовизначення суб'єкта харчової активності	121
Мельник О.В. Психолого-педагогічне проектування профорієнтаційної роботи зі старшокласниками	124
Михальчук Н.О. Смыслоутворення особистості як психологічна проблема	128
Михальчук Ю.О. Аналіз психологічного змісту поняття етнічної самосвідомості у сучасній науці ...	131
Моначин І.Л. Протистояння як фактор особистісного самостворення.....	135
Новотна М.А. Психологічні особливості самосвідомості підлітка в сучасному правовому полі	137
Одолінський В.Г. Проблемне поле майбутнього у свідомості старшокласників	140
Павелків В.Р. Ситуативний фактор агресивності у самосвідомості підлітка.....	145
Павелків О.М. Психологічні особливості та умови професійного самовизначення старшокласників у процесі вивчення курсу шкільної математики.....	148
Пальчевський С.С. Акмеологічні основи технологізації самовизначення особистості у процесі її підготовки до творчої професійної діяльності.....	152
Петренко В.В. Виховання національної самосвідомості особистості в процесі вивчення української народної пісні	156
Петренко О.Б. Проблема становлення гендерної самосвідомості особистості: теоретичний аспект ...	159
Потапчук Є.М. Збереження психічного здоров'я особистості як соціально-психологічна проблема ...	164
Прохоров Б.І. Творча уява як чинник саморозвитку дитини-дошкільника	164
Рашковська І.В. Образ ідеального „Я” в структурі моральної самосвідомості підлітка	168
Рудюк О.В. Ідентифікаційні структури особистості в контексті аналізу концепту самосвідомості	170
Сардига О.В. Індивідуальний підхід до учня у процесі виставлення оцінки	172
Севастьянович Н.М. Системний підхід до вивчення особистості	175
Сіранчук Н.М. Розвиток моральної самосвідомості у дітей та підлітків	178
Смалько М.Ф. Формування Я-концепції як важливий фактор самоусвідомлення обдарованої особистості.....	182
Смольська Л.М. Подвійна природа щастя в особистісному вимірі.....	186
Софіянчук З.С. Вплив статевих відмінностей на розвиток соціального інтелекту дошкільників	189
Співак Л.М., Романова О.В. Проблема співвідношення між поняттями „Я-концепція” та „Я-образ” особистості у психології	193
Ставицька О.Г. Паралінгвістичні засоби мовлення вчителя та усвідомлення моральних вимог вихованцями	198
Сторож О.В. Аналіз основних теоретико-методологічних підходів до вивчення і розвитку самосвідомості особистості	202
Суслова Н.В. Соціально-психологічний тренінг як засіб розвитку самосвідомості.....	207
Тимощук Н.С. Формування самосвідомості старшокласників у процесі особистісно орієнтованого виховання	209
Ткач Т.В. Діалектика інтересів особистості і суспільства в системі безперервної освіти	212
Ткачук Т.Л. Особистісні новоутворення як умова лібералізації моральних цінностей підлітків.....	216
Уличний І.Л. Формування потенціалу професійного самовдосконалення старшокласників у теорії і практиці шкільної профорієнтації	219

Філоненко М.М. Екологічна самосвідомість як основа особистісного становлення.....	223
Шевчук О.А. Роль системної валеологічної настанови у формуванні гендерних стереотипів серед підлітків	225
Шугай М.М. Психологічний аналіз генези національної самосвідомості особистості	232
Юрченко В.М. Духовна природа людської свідомості та підсвідомості	235
Яцюк Н.О. Формування моральної рефлексії молодших школярів у навчально-виховному процесі	237
Відомості про авторів	245

Наукове видання

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І
ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

СЕРІЯ:

Психологія

*ФОРМУВАННЯ ПАРАДИГМИ САМОСВІДОМОСТІ
У ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ*

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 30

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Технічний редактор Курченко Н.Б.

Комп'ютерна верстка Суходольський В.І., Галабурда О.П.

Здано до набору 01.11.2004 р. Підписано до друку 3.11.2004 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк

різографічний. ум друк. арк. 27,96. Обл. вид. арк. 2,8,38. Замовлення №• 17/1. Тираж 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31

Рівненський державний: гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного
університету 33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12,
тел. 26-48-83

0-59 Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Формування парадигми самосвідомості у психологічній науці: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненською державного гуманітарного університету. Випуск 30. — Рівне: РДГУ, 2004. — 250 с.

ISBN 966 — 7281 — 07 — 8.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології самосвідомості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів гуманітарного спрямування.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20